

**ВЪЗРОЖДЕНСКИЯТ УЧИТЕЛ
И КНИЖОВНИК ХРИСТАКИ ДРАГАНОВИЧ
185 ГОДИНИ ОТ РОЖДЕНИЕТО МУ
158 ГОДИНИ ОТ ИЗДАВАНЕТО
НА ПЪРВАТА ФРЕНСКА ПРЕВОДНА ПИЕСА У НАС**

Галина Джурова

„Той беше едно превъзходно момче: лично бе, хубавец и много скромнен, самовъзпитан, но високо нравствен..., беше мирен и мъчалив..., не обичаше много и напразно да говори и да се препира, но когато беше убеден в нещо, за убежденията си не само се препираше, но готов беше и да се бие, и да се жертва“ (1). Така П. Р. Славейков обрисова своя съученик и приятел Днес личността и делото на Христки Драганович са почти забравени, но в историята на българското просветно дело, в преводната ни литература и в театралната култура те са неразривна част от прогресивното развитие на българската интелигенция през първата половина на XIX век.

Христки Драганович е роден в Търново през 1822 (1823) г. Българското училище дава ограничени знания с черковно-килийния си характер. След завършване на гръцкото училище, Христо е назначен за учител – по препоръка на тогавашния протосингел Неофит Бозвели. Учителства само шест месеца и е отстранен веднага след изгонването на Неофит (2).

Съсед на П. Р. Славейков и приятел на баща му е Стоенчо П. Ахтар (Стефан Пенев Ахтар). Търговец на билки, той събира археологически антики, монети,

ръкописи и др. Един ден дава на Петко еленския препис на „История славянобългарска“, който е особено ценен с близостта си до оригинала и с това, че в края е прибавена известната „Стематогрфия“ на Христофор Жефарович (3). Славейков кани своя съученик Христки Драганович, който бил майстор в краснописа, да я препишат. Благодарение на това, те се запознават с Константин Фотинов, тогава 55-годишен. Минавайки през Търново, той им оставя друг ценен препис, направен в Стара Загора. Така, по думите на П. Р. Славейков, двамата младежи стават „първите явни проповедници на българщината в Търново“. За три месеца те правят нов препис и започват да го четат и пропагандират сред членовете на казанджийския и табашкия еснаф. Търновските занаятчии решават да изпратят Петко и Христо да учат в Свищов. Издръжката на Христо от 40 гроша месечно я поема казанджийският еснаф (4).

Учебното дело в Свищов е на висота. Там има две училища – на Христки Павлович и на Емануил Васкидович. Учениците се записват при даскал Манолаки. Изучават гръцки, френски и славянски. На тяхно разположение са богатата училищна библиотека и личната библиотека на учителя. На Христки Павлович

представят преписа на „История славянобългарска“, направен от Христки Драганович. Той го преработва и издава. Така през 1844 г. излиза първото печатно издание на „История славянобългарска“ под заглавие „Царственик или История болгарская“ (5). Другият препис, на П. Р. Славейков, го дават на техен познат в Букурещ да го отпечата. По-късно научили, че ръкописът бил изгорял при пожар, но през 1880 г. Славейков се изненадва приятно, когато го намира Софийската библиотека между книгите на Браилското дружество (5).

В Свищов двамата младежи натрупват знания и увеличават общата си култура. Оскъдицата обаче ги принуждава да напуснат училище през 1843 г. П. Р. Славейков се връща в Търново, а Христки Драганович поема към Русчук. Вероятно е бил учител и в други селища, защото в крайдунавския град се появява през 1845 г. (6)

Русчук е с богати просветни традиции. След йеромонах Аверкий и другите свещеници-учители идва легендарният даскал Тони. При него за първи път обучението е изнесено в пригодена самостоятелна сграда, т. нар. „общо школьо“. Крупна фигура е Параскев Дамянович Бояджиев, възпитаник на Гръцката гимназия в Пловдив, ученик на Райно Попович. Той въвежда в русенското училище взаимоучителния метод. През 1845 г. за втори учител е приет Христки Драганович, като преподавател в първо отделение, който става негов достоен помощник и другар. Двамата издигат русенското просветно дело на по-високо качествено равнище. В школото се записват и ученици от други селища. Със своя краснопис новият учител изготвя „Черковно-славянска граматика“ и спечелва добронамереността на русенското гражданство. Не след дълго се оженва за сестрата на уважавания русенски гражданин Костаки Маринович и окончателно се приобщава към Русчук.

Освен с преките си училищни задължения Христки Драганович се занимава и с литературна дейност. С неговото име е свързано едно от най-големите събития в българската преводна драматургия през първата половина на XIX в. Той превежда драмата на Александър Дюма-баща „Наполеон Бонапарт или Тридесет години от историята на Франция“ – първата френска преводна пиеса у нас (7).

През 1850 г. тя е преведена от френски на сръбски от популярния книжовник Любомир П. Ненадович

(1826–1895) и отпечатана в Белград. Същата година Христки Драганович я превежда на български. В края на сръбското издание, сред списъците на спомоществователите, които надхвърлят 600, има списък от „Русчук“ с 41 имена. Между тях са Параскев Дамянович и „Христа Драгович, учител славенобугарский“. Въодушевен от пиесата, той решава да я преведе. Подпомогнат е парично от Костаки Маринович. Преводът е с обем 180 страници и излиза в 538 екземпляра на български език в „Констандинград, в Печатията на Ц. Вестник“ (8). Оригиналът, от който се превежда, не е посочен, но такава е била обичайната практика. Пиесата нашумява във Франция през 30-те години и предизвиква недоволството на крал Луи Филип. В отговор Дюма заявява, че не може повече да се счита на служба при Орлеанския двор.

Това е един от първите преводи на драма у нас и първа френска преводна пиеса. При това, според специалистите, преводът е на много добро ниво. Като се съди по броя на спомоществователите, драмата е предизвикала голям интерес. Той е част от българския интерес през Възраждането към френската история, литература и политика. Александър Дюма е ярък представител на френския романтизъм. В пиесата фигурата на Наполеон изпъква с цялата мощ и обаяние на военен стратег и държавник, който разрушава феодалните устои на държавата – тема, актуална за българското общество. Преводни пиеси се появяват у нас още пред 40-те години, много от тях като четиво. Сценичната им реализация често бива осуетявана, както по цензурни причини, така и поради факта, че българинът още не бил узрял за театър. Четиво остава и драмата „Наполеон Бонапарт“, макар че привлякла вниманието на самия Сава Доброплодни. Въпреки това, тя е важна брънка от процеса на обособяване на жанра.

Пиесата е сложна със своите над 40 действащи лица. Такъв конгломерат от герои и характери е голямо изпитание за преводача, като се имат предвид преводаческите трудности, които създава самият жанр. Този превод се счита като смела стъпка в областта на преводната ни литература от първата половина на XIX век. Друго препятствие е и нивото на развитие изобщо на българската литературна мисъл и книжовен език в този период. Драмата „Наполеон Бонапарт“ се появява в

момент, когато българските книжовници се борят за единство на език и правопис, за изтласкване на архаичните форми, за демократизиране на новобългарския език. В този смисъл делото на Христки Драганович е принос в прогресивното развитие на българската книжнина. Въпреки недостатъците си, пиесата, с художествените си достойнства, формира вкус у читателската публика и създава интерес към жанра.

Българското издание има над 500 спомоществователи от различни социални слоеве и от различни народности. Наред с имената на Сава Доброплодни, Елена Мутева, Сава Филаретов, Георги С. Раковски, Никола Икономов, Никола Палаузов и др. представители на интелгенцията фигурира и името на Лука Кличан – „агент на пароплувите и консул аустрийски“, който се е записал за 5 екземпляра.

Освен учител и книжовник, Христки Драганович е и смел родолюбец. Пламенните му антитурски речи увличат все повече съмишленици. Турската власт търси сгоден случай за разправа. По време на Кримската война той е арестуван за шпионаж. Обвинен е, че нощем дава сигнали със свещ на русите отвъд Дунав (9). След жестоки мъчения в турската тъмница, Христки Драганович умира през 1853г., едва тридесетгодишен.

БЕЛЕЖКИ

1. **Славейков, П. Р.** Съчинения : Пълно събрание : Т. 3. Автобиографични творби, биографии и исторически очерци. – София, БАН, с. 116.

2. Пак там.

3. Цит. съч., с. 494.

4. Цит. съч., с. 115.

5. Цит. съч., с. 492.

6. Цит. съч., с. 116.

7. Пак там.

8. Наполеон Бонапарта или Тридесет години изъ Историите Француски. Драма в шест действия, от А. Дима. От Сербски преведе Христки Драгановичъ. Учителъ Рухчущкй, родомъ изъ Търново. А напечата се иждивеніемъ преводителя и Шюря Его Костаки Мариновича. Въ Констандинградъ, въ Печатията на Ц. Весникъ, 1850.

9. **Сиромасова, Жечка.** Русе през Възраждането. – Русе, 1997, с. 79.

Новата книга на Стефан Коларов „Литература, медии, творчески влияния“ съдържа документални очерци и статии, отразяващи развитието на издателския процес, художествените търсения и влияния от миналото и днес. Основните теми и проблеми, засегнати в книгата, изпъкват в изследвания като „Родното книгоиздаване между традицията и модерния свят“, „Едно знаменателно, научно и творческо сътрудничество“, „Националният литературен процес и чуждоезиковото обучение“ и др. Проникновено и съдържателно авторът се спира на някои от издадените през последните години книги като изтъква тяхното своеобразие, приносни моменти и непреходни духовни ценности. Така той очертава образът на Димчо Дебелянов отразен в „Бездомник в нощта“ на Вл. Русалиев, драмата около гибелта на Апостола и нейното разследване, направено от Николай Хайтов в „Кой и защо унищожи гроба на Васил Левски“. С полемично виждане Коларов интерпретира прояви от съвременния литературен живот. Книгата дава възможност на читатели с различни интереси да се докоснат до неспокойния свят на творци от различни поколения.

